

MARIA SYCHOWA

ROZMIESZCZENIE GEOGRAFICZNE RÓŻANECZNIKA ŻÓLTEGO W ŚWIETLE NAJNOWSZYCH BADAŃ

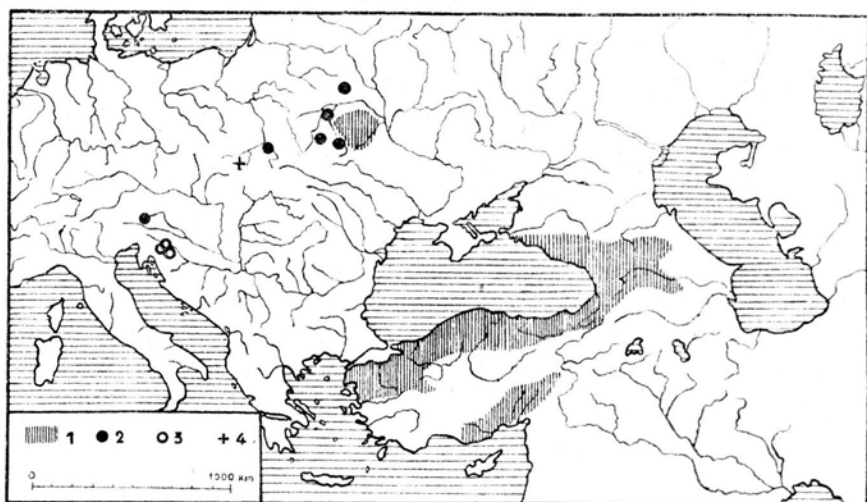
Jedną z najpiękniejszych i najbardziej interesujących roślin naszej flory jest różanecznik żółty *Rhododendron luteum* Sweet. (= *Azalea pontica* L. = *Rhododendron flavum* Don.). Ze względu na swój porożrywany zasięg geograficzny roślina ta jest ciągle przedmiotem ożywionej dyskusji naukowej. W naszych florach figuruje pod nazwą *Azalea pontica* albo *Rhododendron flavum* — obowiązującą nazwą jest obecnie *Rhododendron luteum* Sweet.

Zasięg geograficzny *Rhododendron luteum* obejmuje trzy główne ośrodki występowania oraz kilka izolowanych, bardzo rozproszonych stanowisk «wyspowych». Główny ośrodek występowania rozciąga się od krajów kaukaskich przez Góry Pontyjskie i północną Anatolię aż po Bosfor i Morze Egejskie (Macko 1930, Mayer 1956). Druga, mniejsza powierzchniowo część zasięgu zajmuje południowo-wschodnią część Małej Azji (Góry Taurus, Mayer 1956). Trzeci, położony dalej na północny zachód od poprzednich i w przeciwieństwie do nich leżący na niżu, obejmuje północną część Wołynia i południowo-wschodnią część Polesia. Z tym ośrodkiem wołyńsko-poleskim wiąże się kilka wyspowych stanowisk (Macko wymienia ich 4). Prawie 300 km dalej na zachód leży oderwane stanowisko w Woli Zarczyckiej koło Leżajska, odkryte przez Raciborskiego i opisane w r. 1909, jedyne obecnie w granicach Polski. Do niedawna pochodzenie *Rhododendron luteum* w zasięgu wołyńskim wiązano genetycznie z Kaukazem jako najbliższym rozległym terenem występowania. Przypuszczano, że na Wołyń i Polesie dostała się ta roślina w okresie interglacjalnym lub też, że jest reliktem trzeciorzędowym. Szafer (1923) wiąże jej występowanie tutaj ze szczątkami tzw. wału scytyjskiego. Znaleźnienie ostatnio kopalnych nasion tego różanecznika w pliocenских osadach koło Czorsztyna nasunęło przypuszczenie (Szafer 1954), że *Rhododendron luteum* żył w pliocenie nie tylko na Kaukazie, ale i w Karpatach, gdzie w plejstocenie wyginął i dokąd już później nie wrócił.

Była to wielka sensacja naukowa, gdy w 1934 r. Staber ogłosił wiadomość o nowo odkrytym izolowanym stanowisku *Rhododendron luteum* we Wschodnich Alpach koło Pusarnitz w Karyntii, z dala od osiedli ludzkich. Zdaniem Stabera * jest to stanowisko reliktowe, pochodzące z cieplejszego okresu polodowcowego.

Natomiast Aichinger* wyraża przypuszczenie, że *Rhododendron luteum* koło Pusarnitz nie rośnie dziko, lecz został tam wprowadzony sztucznie jeszcze za czasów rzymskich i utrzymuje się od tego czasu. Aichinger uważa za nieprawdopodobne jego pochodzenie z cieplejszego okresu polodowcowego twierdząc, że z nastaniem warunków klimatycznych powstał w Alpach wysokopienny mieszany las liściasty, który nie stwarzał dogodnych warunków siedliskowych tej roślinie, rosnącej na kwaśnym podłożu humusowym.

Całkiem nieoczekiwanie przed kilku laty *Rhododendron luteum* został znaleziony (Ogorevc 1954) na południowo-wschodnim obrzeżu Alp, a wkrótce potem znaleziono jeszcze 2 dalsze jego stanowiska. Wszystkie 3 nowe stanowiska leżą na zachód od rzeki Sawy w Słowenii w rejonie zwanym Dolensko (czyli w Dolnej Krainie).

Ryc. 1. Rozmieszczenie geograficzne *Rhododendron luteum*. 1 — główne ośrodki występowania, 2 — stanowiska dotychczas znane, 3 — stanowiska nowo odkryte, 4 — stanowisko kopalne

Pierwsze stanowisko leży u podnóża Gorjanci nad wsią Brusnice, zajmując powierzchnię około 120×100 m, na wysokości 250 m n.p.m. Rośnie tam 350—400 okazów, tworzących bardzo gęste zarośla w lesie mieszanym kasztanowo-dębowym. *Rhododendron luteum* kwitnie tu obficie i owocuje normalnie, a także rozmnaża się wegetatywnie.

Drugie nowe stanowisko koło Bostanj (wzniesione około 180 m n.p.m.) jest powierzchniowo większe od poprzedniego. Różanecznik żółty tworzy tam na powierzchniach 1600 m^2 i to również w mieszanym lesie liściastym *Castanea-Quercus* wielkie i gęste zarośla, złożone z ponad 100 okazów starszych i około 120 młodych, nadto zaś na powierzchni około $20\,000 \text{ m}^2$ (ok. 2 ha) rośnie w mniejszych, rozproszonych skupieniach albo pojedynczo. Kwitnie i owocuje dobrze, a nasiona jego kielkują.

* Prace Stabera (1934) i Aichingera (1933, 1956) cytują za Meyerem (1958).

Trzecie stanowisko znajduje się między osadą Topolovec i Urh o wzniesieniu 400 m n.p.m., na powierzchni 10 000 m² (ok. 1 ha). Na tym stanowisku rośnie ponad 40 starszych i więcej niż 150 młodszych krzewów. Panującymi drzewami są tutaj: *Fagus sylvatica*, *Castanea sativa* i *Quercus petraea* (= *Q. sessilis*). Stosunki kwitnienia i owocowania są podobne jak na obu poprzednich stanowiskach. Zdaniem autora (Mayer 1958) *Rhododendron luteum* na nowych stanowiskach rośnie bez wątpienia dziko. Przemawia za tym ich znaczna odległość od osiedli ludzkich, przede wszystkim zaś ogromna liczba okazów starszych i młodszych na poszczególnych stanowiskach, jak też normalne ich rozmnażanie się i kiełkowanie nasion. *Rhododendron luteum* może być uważany tutaj za relikwyt trzeciorzędowy, analogicznie jak w ośrodku wołyńskim. Południowo-wschodnie obrzeże Alp, które w plejstocenie nie uległo zlodowaceniu, umożliwiło przetrwanie ówczesnej flory niekorzystnych warunków klimatycznych. Bliższy zatem prawdy wydaje się pogląd Stabera (1934), że różanecznik przywędrował do Karyntii w cieplejszym okresie polodowcowym, aniżeli pogląd Aichingera o sztucznym jego wprowadzeniu przez człowieka.

Nowo odkryte stanowiska wskazują na to, że w trzeciorzędzie *Rhododendron luteum* występował prawdopodobnie na bardzo rozległym obszarze od Kaukazu i Małej Azji aż po wschodnie Alpy, Karpaty i Wołyń. W ciągu plejstocenu wyginął ten gatunek na przeważnej części tego obszaru, utrzymując się w Europie tylko w Słowenii i na Wołyniu, na terenach niezlodowociałych. W postglacjale rozszerzył swój zasięg z Wołynia na Polesie i do Puszczy Sandomierskiej, a ze Słowenii do Alp Karyntyjskich.

Instytut Botaniki PAN

LITERATURA

1. Mayer E., 1958. *Rhododendron luteum* Sweet na Jugovzhodnem Obrobju Alp. Razprawe. Dissertationes IV Slov. Akad. Znan. in Umet. Ljubljana. 1958.
2. Macko S., 1929. Studia nad geograficznym rozmieszczeniem i biologią azalii pontyjskiej w Polsce. Bull. de l'Academie Polonaise des Sciences et des Letters, Classe des Sci., Mathemat. et Naturelles. Ser. B: Sci Natur. (I), 1929.
3. Macko S., 1930. Badania nad geograficznym rozmieszczeniem i biologią azalii pontyjskiej w Polsce. Rozpr. Wydz. matemat.-przyrod. Polsk. Akad. Um. 69, B/4.
4. Raciborski M., 1909. *Azalea pontica* im Sandomierer Wald und ihre Parasiten. Bull. Acad. Sci. de Cracoviae, 1909.
5. Stecki K. i Jakubczyk C., 1932. Występowanie azalii pontyjskiej (*Azalea pontica* L.) na Wołyniu i Polesiu w związku z rozmieszczeniem skał krystalicznych Masywu Wołyńsko-Ukraińskiego. Acta Soc. Bot. Polon. 9.
6. Szafer W., 1913. O niektórych rzadszych roślinach niżu galicyjskiego. Spraw. Kom. Fizjogr. 47.
7. Szafer W., 1923. Trzeciorzędowe rośliny górskie na wale scytyjskim w ostoje podolsko-wołyńskiej. Acta Soc. Bot. Polon. 1.
8. Szafer W., 1954. Pliocenńska flora okolic Czorsztyna. Wydawn. Geolog. Warszawa 1954.